

Östra Ågatan och Bangårdsgatan

Kulturlager och konstruktioner längs Fyrisån, medeltid och nyare tid

Arkeologisk schaktningsövervakning

Raä 88
Uppsala stad
Uppland

Joakim Kjellberg och Linda Qviström

Östra Ågatan och Bangårdsgatan

Kulturlager och konstruktioner längs Fyrisån, medeltid och nyare tid

Arkeologisk schaktningsövervakning

Raä 88
Uppsala stad
Uppland

Joakim Kjellberg och Linda Qviström

Omslagsbild: Östra Ågatan utgör en av Uppsalas livligast trafikerade gator nu såväl som genom historien. Bilder från projektet av: Joakim Kjellberg, Linda Qviström och Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2008:18

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet, 2008

Planer och renritning: Joakim Kjellberg och Linda Qviström

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

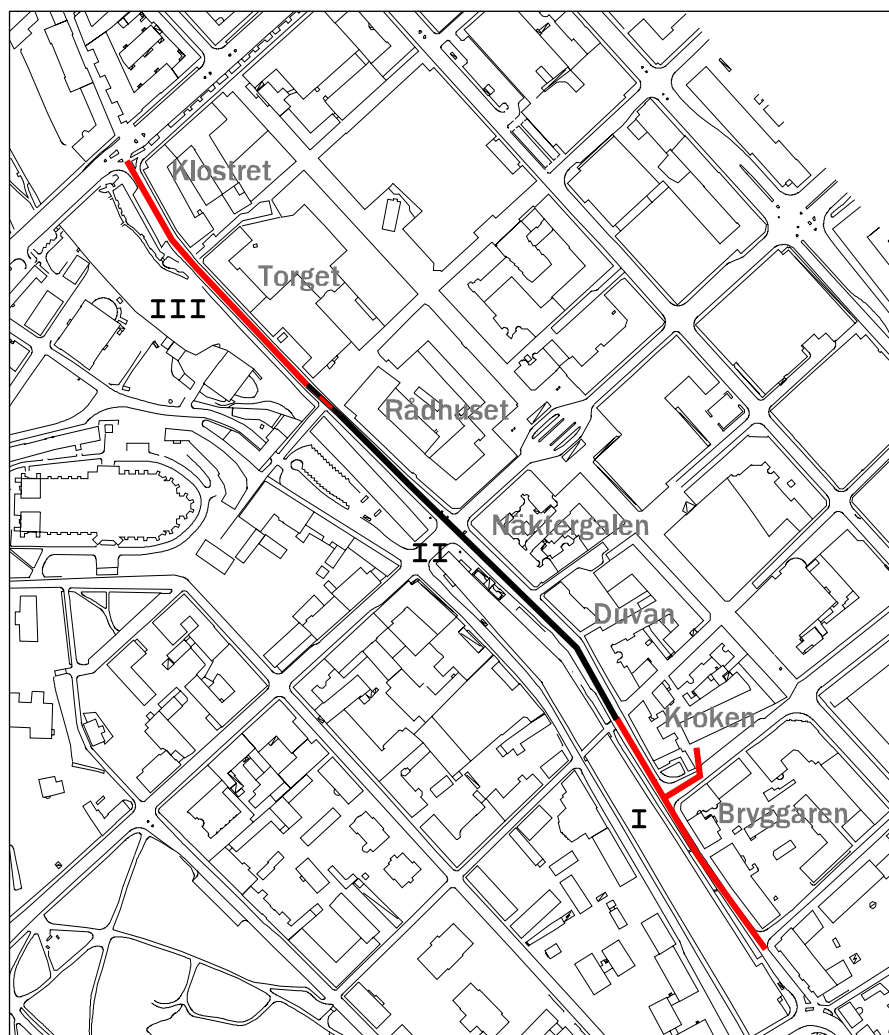
Innehåll

Inledning	6
Bakgrund	7
Tidigare arkeologiska undersökningar	7
Genomförande	10
Undersökningsresultat	11
Delområde 1	11
Delområde 2	16
Delområde 3	23
Föremålsfynd	26
Dateringar	27
Diskussion och tolkningar	28
Sammanfattning	30
Referenser	31
Arkiv	31
Litteratur samt otryckta rapporter	31
Administrativa uppgifter	32
Bilaga 1. Fyndlista	33
Bilaga 2. Anläggningar	34

Inledning

Under april-augusti 2006 genomförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning schaktningsövervakningar längs Östra Ågatan och Bangårdsgatan i Uppsala i samband med att Uppsala kommun bytte ut vatten- och dagvattenledningar längs Östra Ågatan (sträckan Vretgränd-Gamla torget). Schaktningar skedde även i samband med nya dagvattenbrunnar och -ledningar i Bangårdsgatan. Arbetet skedde efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län, Kulturmiljöenheten (dnr 431-5678-06, 2006-05-10 samt dnr 431-5678-06, 2006-06-22).

Under våren 2008 övervakades även ytterligare schaktningar i Östra Ågatan (sträckan Gamla torget – S:t Olofsgatan) med anledning av fortsatta byten av befintligt dagvatten. Målsättningen med de arkeologiska schaktningsövervakningarna var att dokumentera berörda lämningar i den mån sådana fanns bevarade.

Figur 1. Översiktskarta med utsträckningen för ledningsarbetet och de i rapporten redovisade delområdena markerad. För orientering har intilliggande kvartersnamn markerats. Skala 1:5000.

Bakgrund

Trots Fyrisåns stora betydelse för den medeltida stadens framväxt och utveckling är relativt lite utrett om dess historia och de förändringar som skett i åloppet genom staden. De uppgifter som funnits att tillgå om årummet i den äldre stadshistoriska forskningen och sammanställningar över stadens utveckling har varit relativt få, summariska och spridda. I ett försök att sammanställa den historiska bakgrunden och på grund av den begränsade möjligheten att i denna rapport redogöra för hela det historiska förloppet kring årummet sammanställdes en artikel till årsboken *Uppland 2006* av undertecknad (Kjellberg 2006). Endast en kortare redogörelse görs här nedan och för övrig historisk bakgrund hänvisas till ovanstående artikel.

Ett stycke in från den östra åstranden har under medeltid en allmänningegata löpt, som i stora drag motsvarar Östra Ågatan sträckning. Från allmänningegatan och österut har ett antal tvärgränder löpt mellan de långsmala kvarteren. Området väster om gatan, ned mot ån, innehåller ett antal mindre tomter åtskiljda av vattugränder. På tomterna utmed åkanten har flera av de i medeltida källor ofta omtalade handelsbodarna legat (DMS 1984). Allmänningegatan bör ha varit en av de mest betydande gatorna i staden då det är den gata som omnämns oftast i de medeltida källorna och då under olika namn. Gatan har troligen sträckt sig utmed stadsbebyggelsens hela längd och sammanbundet flera av den högmedeltida stadens viktigaste platser (Wahlberg 1994:44ff).

Tidigare arkeologiska undersökningar

Gamla torget

På norra sidan av Gamla torget och utmed *Oeconomicum*s fasad undersöktes 1992 ett ca två meter brett schakt. Ett mellan 1- 2 meter tjockt kulturlager med bebyggelse-lämningar kunde konstateras i det mellan 2 och 3 meter djupa schaktet. Schaktet grävdes ej till botten. Trärester från undersökningen har daterats till mellan 1373-1482 e.kr. Träresterna tolkades tillhöra de skriftligt dokumenterade bodar som etablerats efter torgets anläggning 1383 (Arnegård & Syse 1996:12ff).

Vid förundersökningar av Gamla torget 1997 grävdes fyra mindre schakt på torget södra del och i nära anslutning till Östra Ågatan. I schakten kunde ett ca 0,5 meter tjockt kulturlager med trärester dokumenteras under 1,5 meter tjocka fyllnadsmassor. I tre schakt kunde orörd blålera konstateras ca 2,1 meter under dagens marknivå (Roslund 1997:25f).

Smedsgränd – Östra Ågatan

Vid omlägningsarbeten av vattenledningar 2001 i Smedsgränd grävdes ett schakt invid åkanten i Östra Ågatan. I det två meter djupa schaktet påträffades endast återfyllda kulturlager och ingen ursprunglig marknivå kunde konstateras. Ytterligare ett schakt grävdes vid korsningen Östra Ågatan och Smedsgränd, till 2, 4 meter djup utan att påträffa någon ursprunglig marknivå (Syse 2001:6).

Östra Ågatan, Bäverns gränd – Vretgränd

Ett 68 meter långt schakt mellan Bäverns gränd och Vretgränd grävdes i Östra Ågatan 1998. I det 2,9 meter djupa schaktet påträffades endast fyllnadsmassor ovan orörd blålera (Eriksson 1998:2).

Bangårdsgatan

I samband med brunnsarbeten i Bangårdsgatan 1990-91 kunde äldre kulturlager dokumenteras i korsningen Östra Ågatan - Bangårdsgatan. Sammanlagt fem faser av aktiviteter och den ursprungliga topografin kunde konstateras. Dendroprov av en träkonstruktion indikerar en bebyggelseetablering i området efter 1300-talets mitt. Tjocka svämmeresediment visade på att området varit översvämmat eller översköljts av Fyrisån fram till dess att den idag befintliga stenskoningen mot åkanten uppfördes under senare delen av 1800-tal (Elfwendahl 1993).

Under ledningsarbeten 1994 påträffades bevarade kulturlager i Bangårdsgatan. Inom den undersökta ytan påträffades välbevarade bebyggelse lämningar och fynd (ett stycke in på Bangårdsgatan från Östra Ågatan). Delar av sträckan planundersöktes vilket gav goda förutsättningar för en datering av bebyggelsen i tre faser från 1100-tal – 1800-tal (Anund 2008).

I samband med en mindre undersökning i Bangårdsgatan 1997 kunde ett cirka 0,15 meter tjockt kulturlager dokumenteras. Lagret påträffades endast i körbanan och var till den övre delen skadat av sentida markarbeten (Roslund 1997:24f).

Bredgränd

År 1993 utfördes en arkeologisk schaktningsövervakning i Bredgränd i samband med VA-ledningsarbeten. Denna berörde bl a sträckan närmast Östra Ågatan. Schaktväggarna var här i stort sett helt störda. Det enda som kunde dokumenteras var nedgrävningar som gjorts i den orörda leran (Roslund 1997:20ff).

Vretgränd

I samband med ledningsdragningar av VA i Vretgränd 1999 kunde mindre rester av bevarade kulturlager dokumenteras cirka 10 meter in i Vretgränd från Östra Ågatan. Ett ca 0,2 – 0,3 meter tjockt kulturlager påträffades under ca 1 meter recenta fyllnadsmassor. Lagertjockleken var högre, ca 0,5-0,6 meter tjocklek, upp mot Kungsängsgatan och tunnade ut närmare ån till cirka 0,2- 0,3 meter (Syse 1999:7).

Kvarteret Rådhuset

I kvarteret Rådhusets sydvästra del och angränsande till Östra Ågatan har ett antal undersökningar utförts, främst under 1960-och 1970-talet. Här påträffades ett stort antal välbevarade bebyggelse lämningar av för Uppsala ovanligt hög ålder och andra konstruktioner med dateringar från 1100-tal till 1400-tal. Bland annat påträffades i de äldsta faserna grophus med flätväggar och den hitintills äldsta dokumenterade gatan, ned mot Fyrisån, i Uppsala (Beronius-Jörpeland et al 2000).

Kvarteret Kroken

I kvarteret Kroken genomfördes 1982 en undersökning i kvarterets nordöstra del. Vid undersökningen påträffades förutom delar av Vårfrukyrkans bogårdsmur och kyrkogård även ett antal huskonstruktioner. Vårfrukyrkan omnämns första gången i ett brev 1221 och den profana bebyggelsen förefaller huvudsakligen etableras i området under till 1300-1400-tal. Bebyggelsen låg utmed den medeltida föregångaren till Bangårdsgatan,

den så kallade Gräsgränd, och fortsatte utanför undersökningsområdet och vidare ned mot Östra Ågatan (Zerpe 1996:9ff).

Kvarteret Bryggaren

I det till Östra Ågatan angränsande kvarteret Bryggaren påträffades rikligt av bebyggelse lämningar i samband med en undersökning 1990. Den medeltida bebyggelsen kunde indelas i sju faser och en första bebyggelse har sannolikt etablerats under senare delen av 1100-talet. Fynden från undersökningen antyder en närhet till den Kungsgård som via historiska källor lokaliserats till området vid Islandsfallet (Carlsson et. al 1991: 327ff).

Kvarteret Näktergalen

Stora delar av kvarteret Näktergalen grävdes ur 1934. Den arkeologiska undersökning som gjordes i samband med detta visade på bevarade kulturlager med konstruktioner (UM arkiv).

Kvarteret Duvan

År 1961 undersöktes kvarteret Duvan 8, 9 och 10. Här fanns bevarade kulturlager med en sammanlagd tjocklek om ca 1,5 meter. På tomten vid Östra Ågatan 39 påträffades 1949 skelett från Vårfrukyrkans kyrkogård. Omrörda skelettgravar från samma kyrkogård hittades 1951 i *Bredgränd*. Skelettgravar och delar av Vårfrukyrkans bogårdsmur påträffades även 1960 i kvarteret Duvan. Vid samma undersökning fann man också byggnadslämningar från senmedeltid och framåt (UM arkiv).

Genomförande

Längs sträckan mellan Vretgränd och S:t Olofsgatan grävdes sammanlagt 26 schakt, flertalet runt 3x3 m stora och i runt 2 m djupa. Mellan dessa schakt trycktes ledningarna. I några fall grävdes längre sträckor, och vissa schakt var drygt 4 m djupa. Sammanlagt grävdes ca 314 löpmeter schakt längs sträckan.

Arbetet utmed Östra Ågatan inleddes vid korsningen med Bangårdsgatan och utfördes huvudsakligen i gamla ledningsschakt i riktning mot nordväst. I sju av schakten kunde kulturlager dokumenteras i någon av schaktväggarna och sammanlagt åtta sektioner upprättades. Längs denna sträcka skedde schaktningsövervakningen huvudsakligen som en kontroll av redan grävda schakt. Undantaget var schakt 20 där schaktningarna följdes kontinuerligt. I ett senare skede kompletterades schaktningarna med nya schakt utmed hela sträckan och förlängdes i Östra Ågatan från Bangårdsgatan ned till Vretgränd, i sydöstlig riktning. Schaktningarna från Bangårdsgatan till Vretgränd skedde under övervakning. I Bangårdsgatan grävdes ett runt 1,5 m brett och sammanlagt ca 25 m långt schakt som fått två schaktnummer, schakt 16 och 17. Delar av södra delen av schaktet, kallad schakt 16, hade redan grävts upp innan ärendet kom till Upplandsmuseets kännedom. Den sydligaste delen grävdes i äldre rörschakt, men merparten av ledningsdragningarna gjordes i orörd mark. I den del som kallats schakt 16 skedde därför dokumentationen i redan grävda och delvis igenfyllda schakt. I den nordliga delen, kallad schakt 17, övervakades däremot schaktningsarbetet kontinuerligt. Synliga konstruktioner mättes in både i plan och sektion och delar av kulturlagren undersöktes för hand.

Samtliga schakt ritades in i plan i skala 1:500. I de fall kulturlager kunde dokumenteras i schaktväggarna upprättades sektionsritningar i skala 1:20. Fotodokumentationen skedde med digitalkamera. Föremålsfynd samlades in i den mån de kunde knytas till något av de i sektionerna dokumenterade lagren. Inga djurben togs tillvara.

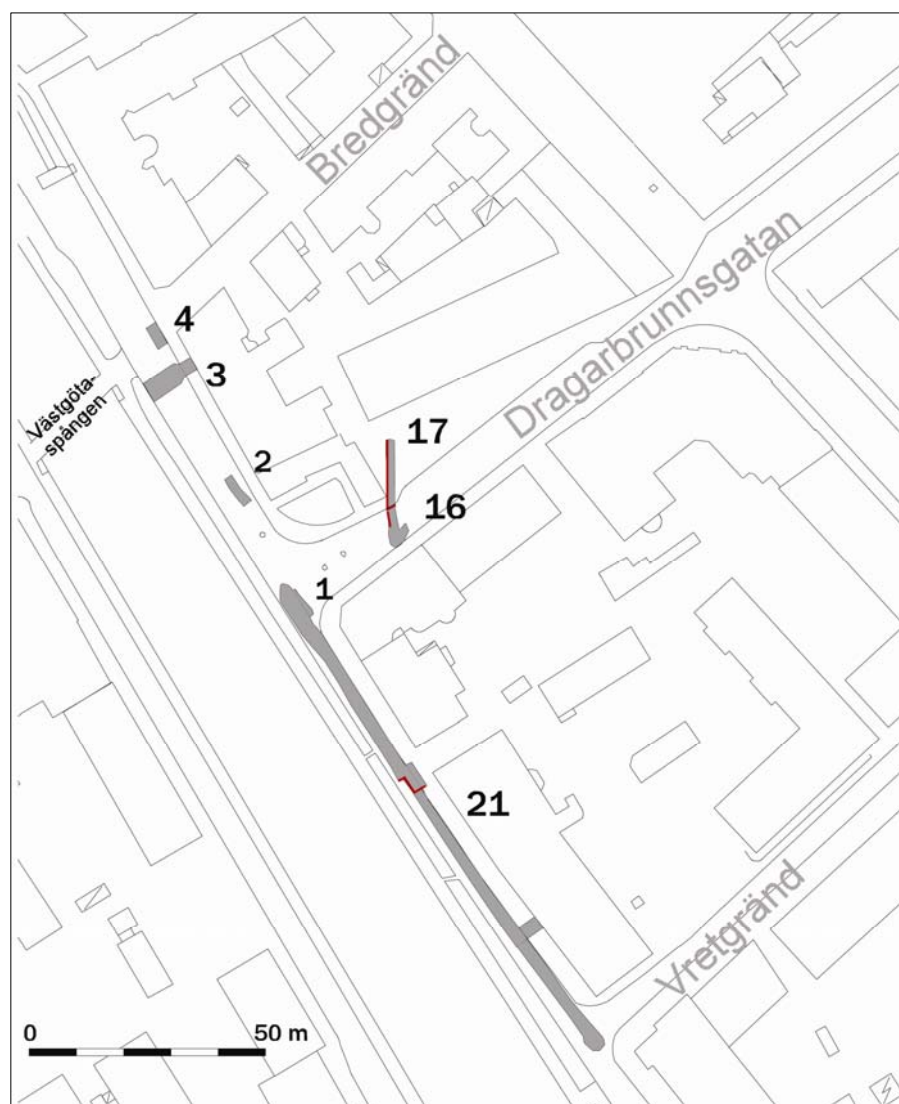
Figur 2. Dokumentation med konventionella manuella metoder. Sektionsritningar i skala 1:20 och på ritfilm. Foto: Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Undersökningsresultat

Schaktningarna utmed Östra Ågatan omfattade en mycket stor del av den medeltida stadens utbredning och bebyggelsen utmed den östra åstranden. I flera av schakten påträffades spår av Östra Ågatans föregångare, den så kallade Allmänningegatan såväl som mindre tvärgränder. Spår av bebyggelse och möjliga tomtgränser påträffades även, liksom ett mindre antal fynd från medeltid och efterreformatorisk tid.

Schakten och sektionerna har numrerats löpande efter arbetets gång. Schakt nr 1 återfinns därför vid korsningen Östra Ågatan-Bangårdsgatan och schakt nr 26 återfinns vid korsningen Östra Ågatan - S:t Olofsgatan. Eftersom kompletterande schakt grävts i efterhand längs hela sträckan hoppar nummerserien något där emellan. Resultaten av undersökningarna redovisas av praktiska skäl i tre delområden, markerade med röd och svart färg i figur 1.

Delområde 1

Figur 3. Översiktsskarta över delområde 1 med samtliga schakt markerade med grått. De upprättade sektionerna har markerats med rött.

Schakt 1

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning.

Schakt 2

Schaktdjup 1,8 m. Östra schaktkanten modern grusfyllning. Västra schaktkanten omrörda massor.

Schakt 3

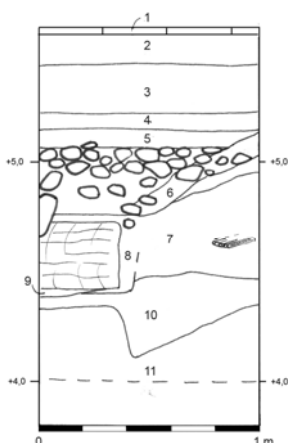
Schaktdjup ca 3 m i västra halvan, ca 1,2 m i östra halvan. I östra halvan av schaktet fanns enbart modern grusfyllning. Den västra delen av schaktet var delvis vattenfylld och svår att komma ner i p g a djupet varför schaktningsövervakningen enbart gjordes från schaktkanten. Mellan rörgravarna syntes här en orörd marknivå ca 2,3 m under asfalten.

Schakt 4

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning.

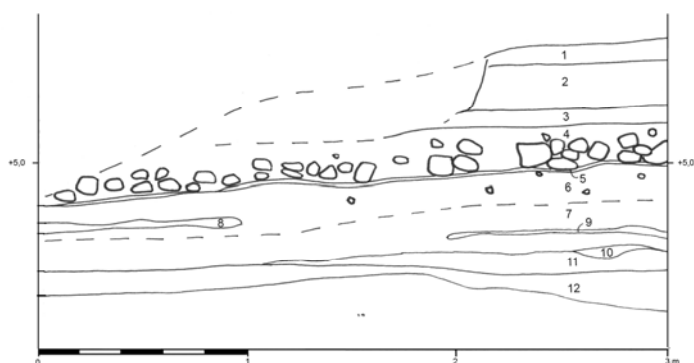
Schakt 16

Schaktdjup ca 1,7 m. Schaktet var delvis igenfyllt vid dokumentationstillfället. Botten av schaktet var skyddsfullt med sand.

Figur 4. Sektion 1, schakt 16. Lagerbeskrivning:

1. Betongplattor, trottoarbeläggning,
2. Hårt packad, grusig sand,
3. Vit betong,
4. Orange, finkornig sand,
5. Ljusbrun sand med rundade, 0,1-0,15 m stora stenar. Äldre gatubeläggning,
6. Gråsvart, grusig sand med sot och kol,
7. Mörkt gråbrun, humös och siltig lera. Innehåller mycket träflis, kvistar och näver. Inslag av djurben. I detta lager påträffades en 0,02 m tjock plank samt en stock. Homogent lager,
8. Gråbrun, grusblandad, siltig lera,
9. Smidestång (Fnr 2).
10. Infiltrerad, ljus lera med blandning av grå och brunare partier,
11. Dy. Mörkt gråsvart, blå, blöt lera.

Figur 5. Sektion 2, schakt 16.

Lagerbeskrivning:

1. Betongplattor, trottoarbeläggning.
2. Hårt packad, grusig sand.
3. Vit betong.
4. Orange, finkornig sand.
5. Ljusbrun sand med rundade, 0,1-0,15 m stora stenar. Äldre gatubeläggning.
6. Som lager 7 i sektion 4 (mörkt gråbrun, humös och siltig lera. Innehåller mycket träflis, kvistar och näver. Inslag av djurben) men med mer träflis. Nästan enbart träflis kvistar och bark. Homogent.
7. Som 6 men med mindre trä.
8. Gråblå lera, lins.
9. Ljust gul, något sandig lera.
10. Omrörd blålera.
11. Brun, siltig lera utan trä.
12. Ljust gråbrun, humös lera omblandad med blålera. Infiltrationslager.
13. Dy. Mörkt gråsvart, blå, blöt lera.

7. Som 6 men med mindre trä. 8. Gråblå lera, lins. 9. Ljust gul, något sandig lera. 10. Omrörd blålera. 11. Brun, siltig lera utan trä. 12. Ljust gråbrun, humös lera omblandad med blålera. Infiltrationslager. 13. Dy. Mörkt gråsvart, blå, blöt lera.

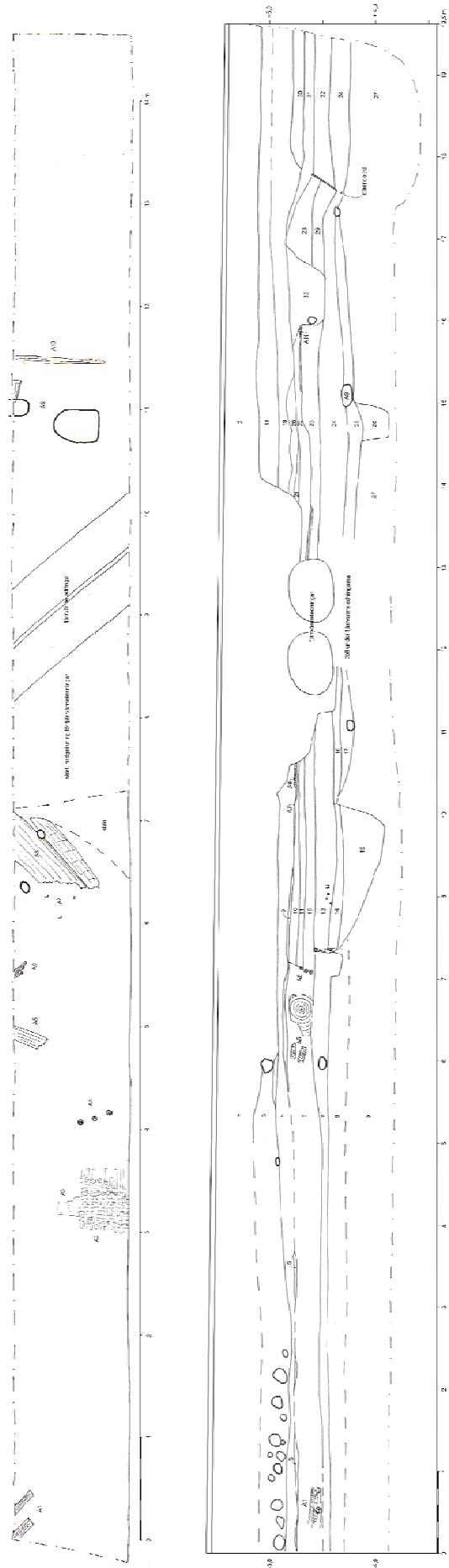
Schakt 17

Schaktdjup ca 1,7 m. Schaktningen övervakades kontinuerligt. De konstruktioner som upptäcktes under schaktningens gång plandokumenterades. Delar av kulturlagren undersöktes för hand.

Lämningarna i schakt 17 karaktäriserades av homogena lager med stor utbredning.

I träflislagren fanns både träflis, ev. från byggnation, fragment av träföremål samt kvistar och mindre växtdelar. Kulturlagren innehöll en massa organiskt material och i flera lager förekom gödsel.

En trolig tomtgräns med diken och hägnad (A6) påträffades vid ca 5m. Lager 5 (A7) tolkades som en trampyta eller golv. Detta lager är det första som löper över tomtgränsen A6. A8 tolkades som troliga byggnadslämningar, och flätverkshägnaden A2 (Fnr 1) fanns på samma nivå.

Figur 6. Plan över de påträffade lämningarna i schakt 17 och sektion 3. Beskrivning nästa sida.

Lagerbeskrivning Sektion 3, schakt 17:

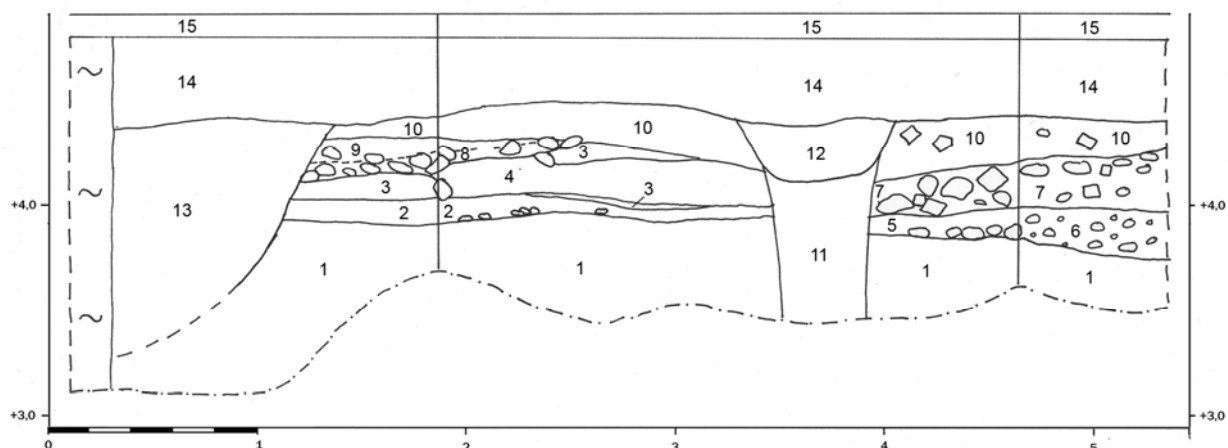
1. Betongplattor (borttagna).
2. Sand och grus, modernt bärlager.
3. Kullerstenar och enstaka tegelbitar i sand. Äldre vägbeläggning. Kullersten fram till 4,80 m, därefter tegel i botten.
4. Brunt, humöst träflislager.
5. Tunn lins av kompakt relativ ren, grå lera. Ojämn tjocklek. Golv A7.
6. Brunt, humöst och något lerigt lager med träflis. Inslag av gödsel,
7. Ljusare brunt och med större gödselinslag, i övrigt som 6.
8. Blågrå, något infiltrerad lera.
9. Mörkt gråblå (åskblå), dyig lera.
10. Brun, humös och siltig lera med små träflisfragment och något kolfnyk.
11. Ljust brun, gråfläckig, något sandig och humös lera. Kompakt. Rena lerfläckar, mycket lite träflis.
12. Brun, träflisblandad och siltig lera med gödsel, djurben och träspån. Inslag av brända djurben, läderspill och organiskt material, bl a växtdelar.
13. Ljusbrun, homogen, gödselblandad och humös lera med litet inslag av träflis och något kolstänk.
14. Brungrå-gråsvart, humös lera med gödsel och annat organiskt material. Kolfnyk. Dyblandat.
15. Heterogent, omrört dy-/lerlager med inslag av humus och träflis. Färgen skiftar från svart till ljusbrunt. Varvig pålagring, massor av mikrohorisonter. Troligen har diket stått öppet.
16. Grå-gulgrå, relativt ren lera.
17. Ljust brungrå lera med litet inslag av gödsel och träflis.
18. Grå, mycket kompakt lera med inslag av grus och tegelflis. Fynd av buteljglas och yngre rödgods (ej tillvarataget).
19. Mörkt brungrå, torr, siltig lera med tegelflis, kolstänk och småsten.
20. Svart, sotig silt med kolbitar och bränd torv. Brandlager.
21. Grå lera, tunn lins.
22. Brun-gråbrun, siltig och humös lera, grus- och sandblandad.
23. Ljust gulgrå, relativt ren lera, fläckvis kulturlagerinslag.
24. Brun, homogen, siltig och humös lera med inslag av djurben, någon liten sten och möjligen gödsel.
25. Grågul-gråbrun infiltrerad lera med litet inslag av gödsel och träflis.
26. Flammig gulgrå lera med inslag av brun silt och träflis.
27. Blågrå, orörd lera.
28. Ljust grå lera.
29. Brungrå lera med något träflis och humus.
30. Flammigt. Gulgrå-brun lera med fläckar av grå lera. Inslag av kol och lite trärester. Fuktigt.
31. Mörkt brun, humös lera med mycket organiskt material.
32. Flammigt. Ljust gulbrungrå lera, fläckvis humös. Stänk av trärester. Fuktigt.
33. Brungrå, omrörd, siltig lera med kolstänk, träflis, brända och obrända djurben, rena lerfläckar och enstaka stenar. Stråk av finkornig, gul sand.

Figur 7. Dokumentation och undersökning i Bangårdsgatan och schakt 17. Tv. syns flätverksstaketet F1/A1 frampreparerad. Foto: Linda Qviström & Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Schakt 21

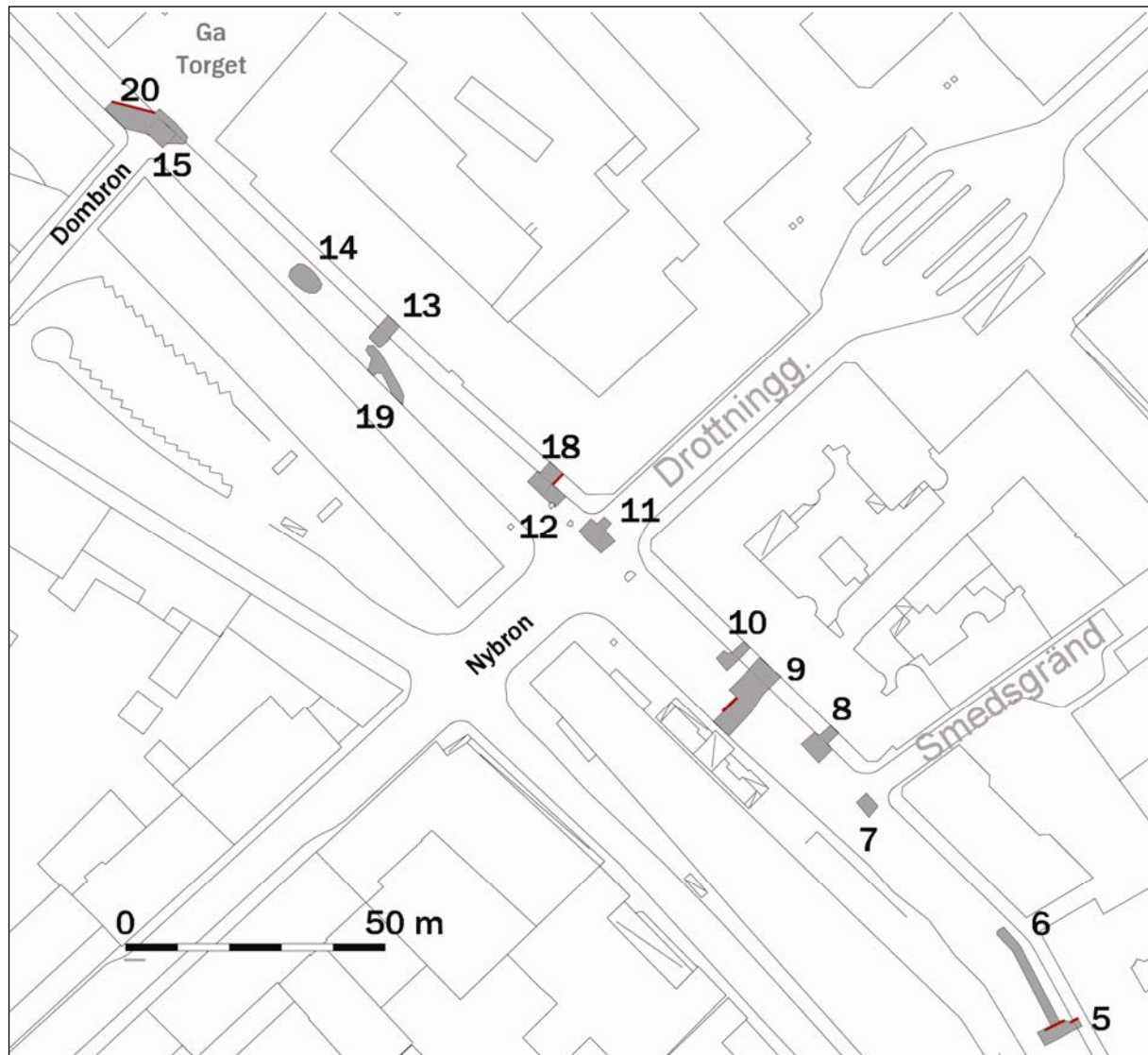
Schaktdjup cirka 1,5-2 meter. Schakt 21 omfattar även hela schakt 1 som redan undersökts vid ett tidigare tillfälle inom projektet (se schakt 1 ovan). I schaktets norra del, inom en ca 4 x 2,5 m stor yta, uppmätte schaktdjupet cirka 4-4,5 m intill befintlig brunn utan att ursprunglig marknivå påträffades. Samtliga schaktkanter var störda sånär som en mindre sträcka i schaktets sydvästra del som kunde dokumenteras. Här påträffades stenläggningar i två skikt och fyllnadsmassor som tolkades som spåren av en äldre gatusträckning, troligen en mindre gränd, utmed Fyrisån och som tolkades som avvikande mot den moderna Östra Ågatans riktning.

Figur 8. Sektion 4, schakt 21. Lagerbeskrivning:

1. Homogen blågrå- gråbrun orörd lera
2. Brungrå humös gödselblandad lera med rikligt av träflis. Inslag av kol och tegelflisor. Flera mikrohorisonter och horisontella gödsellinser. Ställvis ett skikt av små runda stenar, cirka 0,05-0,1 m diameter, i lagrets botten (A11).
3. Grårött homogent finkornigt grus. Påfört, sättsand.
4. Brungrå sand och grusblandad lera med rikligt av små stenar, 0,02-0,05 m diameter. Inslag av tegelflis och enstaka linser av homogent finkornigt grårött grus. Utfyllnadslager?
5. Mörk gråbrun lera med inslag av tegelflis och rikligt av små stenar, 0,02-0,05 m diameter. Utfyllnad? Mot lagrets botten ett skikt av större runda stenar, 0,1-0,15 m diameter. Möjlig stenläggning.
6. Mörk gråbrun lera med inslag av grus, enstaka tegelflis och rikligt med små stenar, 0,05-0,07 m diameter. Utfyllnad?
7. Gråbrun grusblandad lera med mycket rikligt av sten och tegelsten. Stenstorlek 0,15-0,3 m Diameter. Gråsvart sandblandad med rikligt av runda stenar, 0,1-0,15 m diameter. Stenläggning, (A12) ställvis två skikt.
8. Gråsvart kompakt sandblandad lera med rikligt av småsten. Inslag av tegelflis och kol.
9. Gråsvart sand och grusblandad lera med rikligt av småsten, grus och tegelflis. Inslag av kol och träflis. Ställvis förekommande horisonter av kol och rödbränd sand. Brandlager/raseringslager.
10. Omrörd homogen blågrå lera. Äldre ledningsschakt?
11. Homogen gulgrå finkornig sand. Fyllning i nedgrävning.
12. Grovkornigt gråvitt grus med rikligt av stenar. Fyllning i nedgrävning.
13. Omrörda kulturlager, nedgrävning för äldre VA?
14. Bärlager av finkornig vitgrå sand.
15. Asfalt.

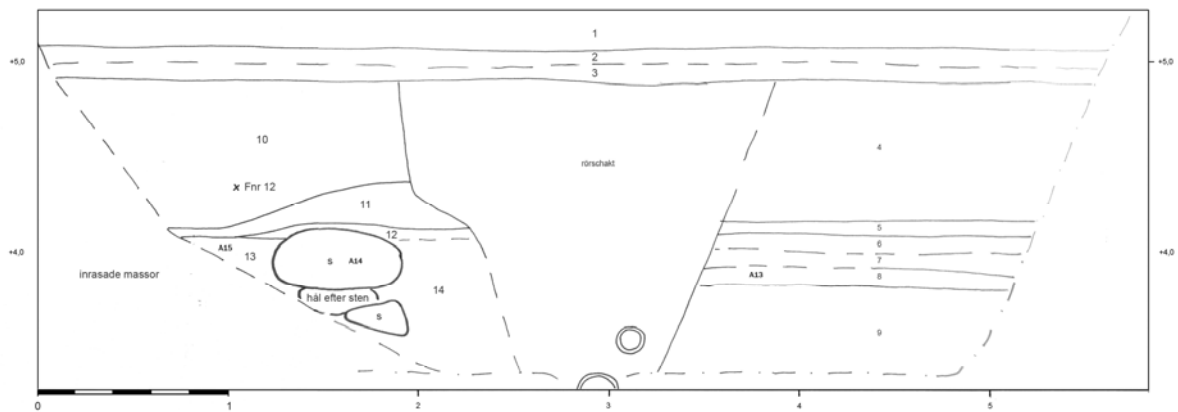
Delområde 2

Figur 9. Översiktskarta över delområde 2 med samtliga schakt markerade med grått. De upprättade sektionerna har markerats med rött.

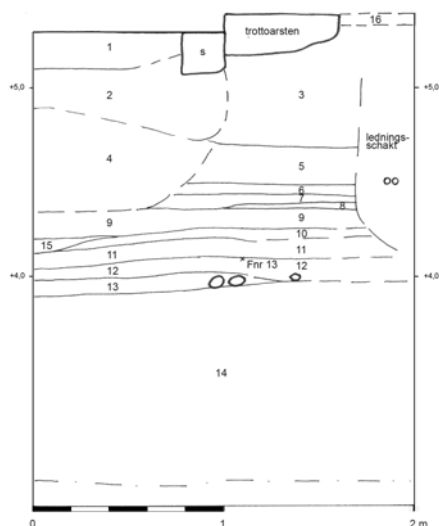
Schakt 5

Schaktdjup ca 2 m. Skyddsfylld med grus i botten då sektion 1 ritades. Den västra schaktväggen var inrasad och belamrad med schaktmassor varför den inte gick att undersöka. Längs den norra schaktkanten ritades sektion 5 (figur 10). Den centrala delen var här störd av äldre rörschakt. Över dessa fanns ett närmare 0,4 m tjockt skikt som utgjordes av dagens vägbeläggning och dess föregångare. Under detta fanns ett ca 0,7 m tjockt skikt av omrörda/påförda kulturlager som skilde sig ganska mycket åt på båda sidor rörschaktet (lager 4 respektive 10 i sektion 5). Under detta fanns öster om rörschaktet, fyra decimetertjocka, något ojämna lager varav det översta bestod av sand. Under sandlagret fanns ett lager av murbruk, tegel och lera. Någon sotstrimma syntes också. Därunder fanns ett mörkbrunt, humöst lerlager som möjligen var avsatt på ett lager rundat grus som kan ha fungerat som exempelvis gatubeläggning. Under detta, ca 1,5 m under dagens asfalt, fanns orörd blålera.

Figur 10. Sektion 5, schakt 5. Lagerbeskrivning:

1. Asfalt. 2. Betong. 3. Grus.
4. Brungrå, omrörda massor: Sandblandad lera med tegel, stenar, grus och något djurben.
5. Brun sand. 6. Murbruk, lera och tegelkross, någon sotstrimma.
7. Gråbrun, fuktig och humös lera med organiskt material, främst träflis. Något djurben. Avsatt på underliggande grusskikt?
8. Rundat grus i blågrå, något humös lera. Gatubeläggning/trampyta A13.
9. Blågrå, orörd lera,
10. Brun, ler- och något sandblandad humus med tegelbitar, kolstänk, murbruk, djurben, träflis och lerfläckar.
11. Brunt, sand och rundat grus.
12. Brun, kolprickig sand med tegelfnyk.
13. Tegelflis och murbruk, lite humös sand mellan. Murrest/nedrasad mur/spisröse A15.
14. Gråbrun, grusblandad lera med rena lerfläckar och stänk av träflis, bruk och tegelflis. Fyllning i nedgrävning längs "syllstenarna"?

Figur 11. Sektion 6, schakt 5. Lagerbeskrivning:

1. Asfalt.
2. Betong.
3. Brun sand.
4. Brungrå, omrörda massor: Sandblandad lera med tegel, stenar, grus och något djurben.
5. Grå lera med tegel, stenar och grus.
6. Brun sand och grus.
7. Gråbrun, humös och något sandig lera med rundat grus samt enstaka mindre stenar (rundade, upp till 0,1 m stora).
8. Svart, kol och sot.
9. Gråbrun, humös och något sandig lera med lite fnyk av kol, tegel och träflis. Stengods, Fnr 13, på gränsen mellan 8 och 9. Skärvorna låg samlade i horisontellt läge.
10. Brun, något lerig och humös sand med något litet djurben, ställvis kolfnyk samt aska eller möjligen murbruk.
11. Tegelbitar med murbruk, sot- och kolinslag, sandblandat.
12. Brun, mycket humös lera med inslag av sand. Gott om träflis och djurben (relativt stora fragment) samt annat organiskt material. Barkinslag.
13. Rundat grus och stenar (upp till 0,1 m stora) i humös lera som liknar 9.
14. Blågrå, orörd lera. Slänt, långsgående rör, schaktet delvis vattenfylt.
15. Sand.
16. Betongplattor.

Väster om rörschaktet såg lagerbilden annorlunda ut. Här fanns, under det översta, påförda skiktet, ett brunt sand- och gruslager (lager 11, sektion 5). Möjligen motsvaras detta av lager 5 i samma sektion. Under detta fanns brun, kolprickig sand med tegelfnyk. Därunder syntes en rundad sten, ca 0,6 x 0,3 m stor, som tolkats som en syllsten eller som en äldre skoning längs Fyrisån. I den motsatta schaktväggen fanns avtrycket av en lika stor sten. Om man utgår från att de båda stenarna ingått i samma konstruktion bör denna ha haft samma riktning som dagens gata. Den större stenen vilade på ett par mindre, relativt flata stenar. Konstruktionen tycktes nedgrävd. Öster om stenarna fanns ett omrört, lerigt och grusigt lager. I väster fanns tegelflis med murbruk och lite sand. Möjligen kan detta vara resterna efter en tegelmur eller ett spisröse (A15).

Schakt 6

Schaktdjup ca 2 m. Omrörda, sandiga, kulturlagerblandade lager under den moderna gatubeläggningen. Flera längsgående ledningar. Den södra delen av schaktet var igenfyllt vid övervakningstillfället.

Schakt 7

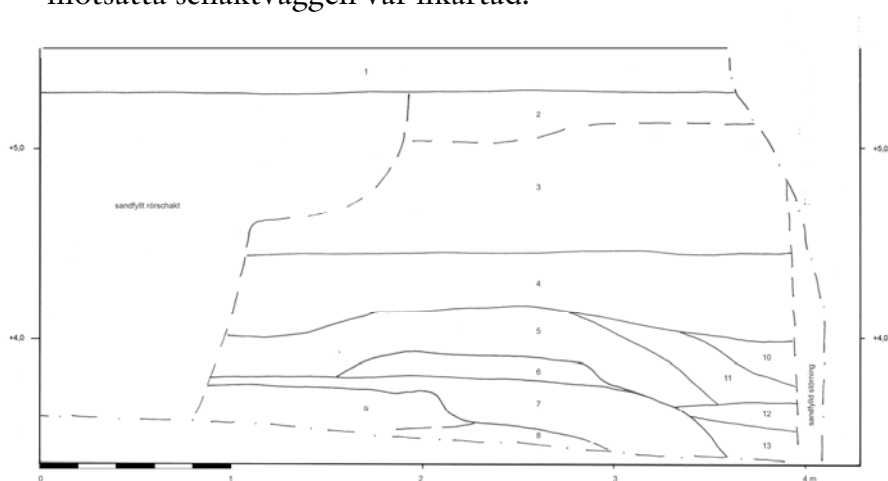
Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning.

Schakt 8

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning.

Schakt 9

Schaktdjup ca 2 m. Längs den norra schaktväggen dokumenterades sektion 3. Den motsatta schaktväggen var likartad.

Figur 12. Sektion 7, schakt 9. Lagerbeskrivning:

1. Asfalt. 2. Betong. 3. Brunsvart, sotigt och lerblandad sand och grus med gott om tegel och kol. Raseringslager. 4. Grå-brungrå, sand- och grusblandad lera, något sotigt och med inslag av rundade stenar, någon tegelbit, kol, samt murbruk.
5. Brun-gråbrun, något lerblandad sand med litet inslag av tegelfnyk, murbruk och kol.
6. Ljusbrunt, murbruk med sand och tegel (både mur- och taktegel).
7. Svart, sotigt lager med bruna fläckar av sand och murbruk. Stort inslag av tegel (främst taktegel), stora kolbitar och flisor av obränt trä. Brand/raseringslager.
8. Gråbrun, lerig sand med lite tegelflis.
9. Gråbrun, något sandblandad lera med obrända trärester, någon rundad sten, litet inslag av murbruksbitar samt kol.
10. Gråsvart, sotigt och sandigt lera med kolinslag. 11. Brun sand och grus, aningen lerblandat.
12. Gråblå, sandblandad lera. 13. Brun sand med bland annat bruk och tegel.

Schakt 10

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda. Modern sandfyllning i stort sett hela schaktet, i de västra delarna fanns dock partier med omrörda, sandiga, bruna, kulturlagerblandade massor.

Schakt 11

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning. Stor betongtrumma mitt i korsningen.

Schakt 12

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda. Omrörda, sandiga, mörkbruna kulturlagerblandade massor i den östra delen, i övrig modern sandfyllning.

Schakt 13

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning.

Schakt 14

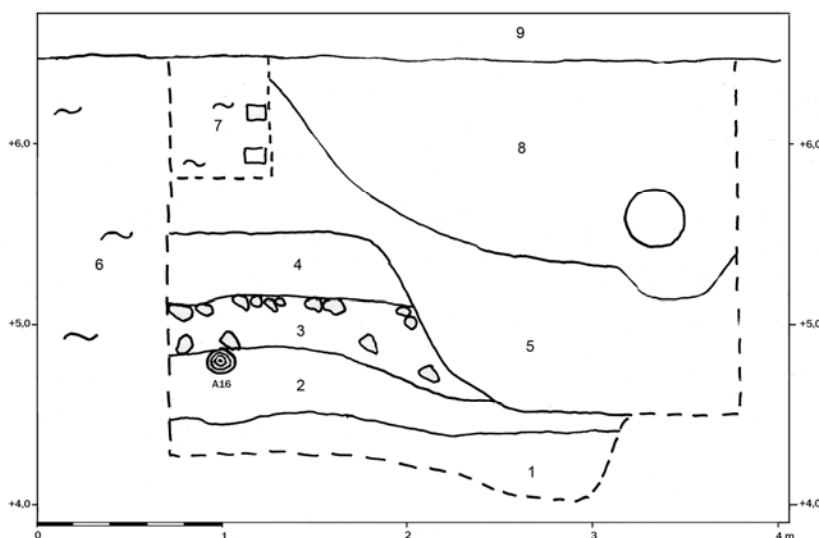
Schaktdjup ca 2,5 m. Samtliga schaktkanter störda. Modern sandfyllning i större delen av schaktet. Några äldre ledningsschakt fyllda med omrörda, sandiga, kulturlagerblandade massor med bl a stora bitar av tegelstenar.

Schakt 15

Schaktdjup ca 2 m. Samtliga schaktkanter störda, modern sandfyllning.

Schakt 18

Schaktdjup cirka 3-3,5 meter. Servis mot fastighet grävd utan övervakning. Till större delen sandfyllt. Schaktväggarna till största delen helt störda av sentida markarbeten. Mindre kulturlagerrester kunde dokumenteras i den sydöstra schaktväggen under befintlig trottoar, i gatusträckningen var kulturlagren helt störda av äldre ledningsarbeten.

Lagerbeskrivning:

1. Homogen mörk brungrå siltig och humös gödselblandad lera. Inslag av träflis, bränd lera och tegelfragment.
2. Brun humös siltig lera innehållande rikligt av småsten, 0,02-0,05 m diameter, och grus. Inslag av träflis.
3. Homogent ljus gråbrunt grus med rikligt av mindre stenar, 0,05-0,15 m diameter, påfört.
4. Homogen rödbrun sjösand, påfört.
5. Omrörd kulturjord av brunsvart humös lera med rikligt av tegel och sten. Återfyllnad vid äldre ledningsarbete. 6. Moderna fyllnadsmassor av grus och stenkross. 7. Bärlager och gatsten.

Figur 13. Sektion 8, schakt 8.

Schakt 19

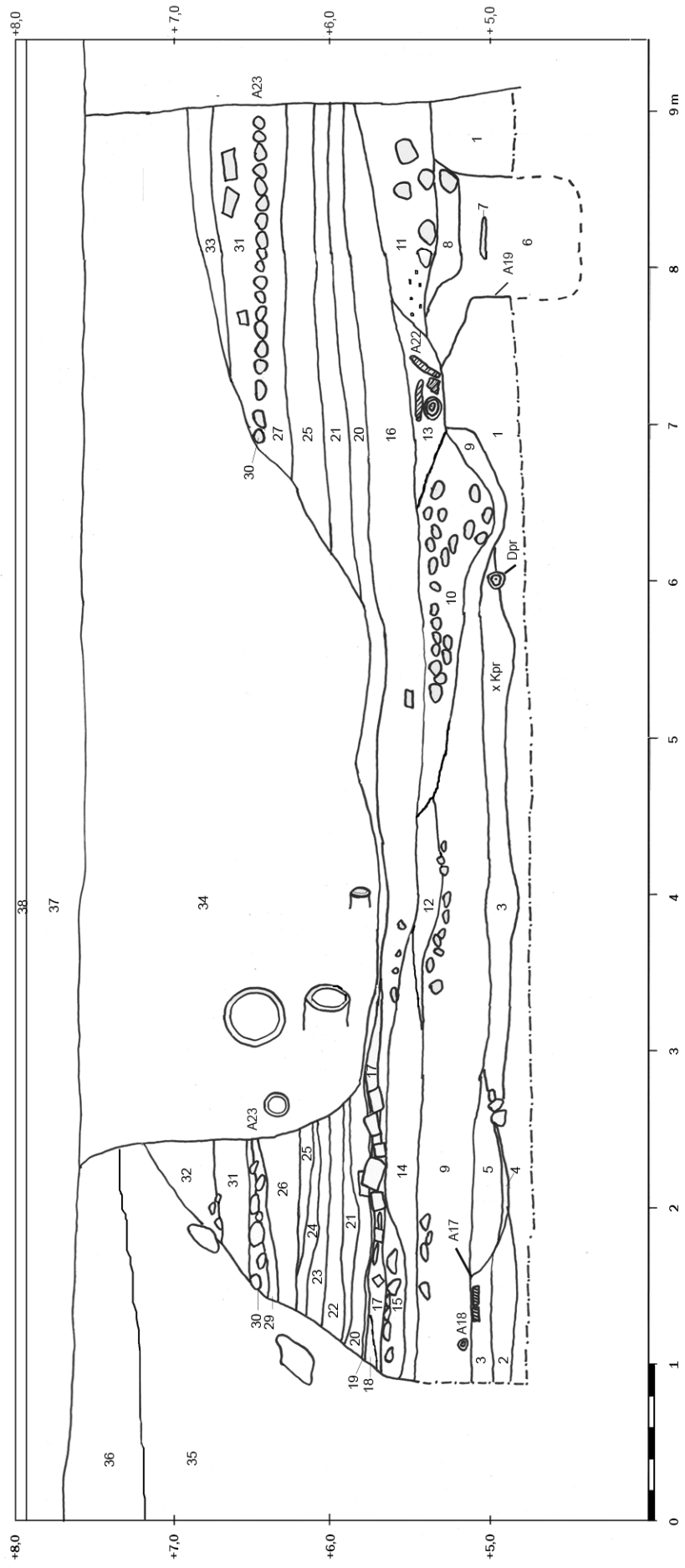
Schaktdjup 2-3 meter. Samtliga schaktkanter helt störda. Fyllnadsmassor av modern sandfyllning och omrörda, sandiga, kulturlagerblandade massor med bl a stora bitar av tegelstenar.

Schakt 20

Schaktdjup 4-4,5 meter. Omfattar delvis tidigare grävda schakt 15 och överstiger schakt 15s schaktdjup. Hela västra, norra och södra sektionen helt störda av äldre ledningsarbeten. Östra sektionen var till största delen störd till ett djup av ca 2 meter. Återstående kulturlager och bevarad stratigrafi kunde endast dokumenteras i sektion, ej plan. Övervägande delen av schaktets bredd omfattade äldre nedgrävningar för VA.

Figur 14. Schakt 20 var kraftigt stört i den övre delen av sentida markarbeten. Foto: Anna Ölund, Upplandsmuseet.

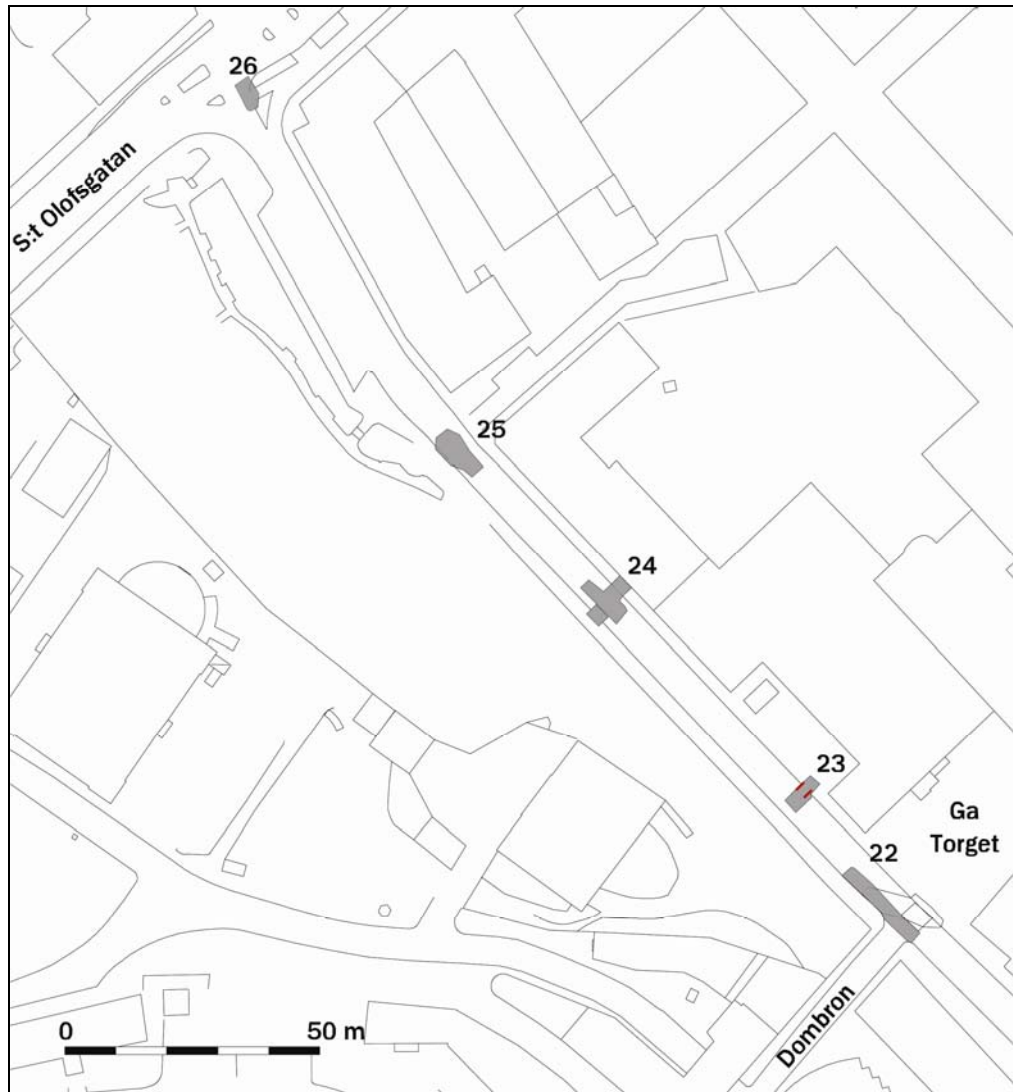

Figur 15. Sektion 9, schakt 20. Norra schaktväggen. Lagerbeskrivning nästa sida.

Lagerbeskrivning sektion 9, schakt 20:

1. Homogen blågrå-gulbrun orörd lera.
2. Infiltrerad ljus brungrå-gul lera med enstaka kol.
3. Kulturlager av humös mörkt gråbrun siltig lera med rikligt av trärester och liggande brädor. Rikligt av djurben, kvistar, bark och läderspill (ej tillvarataget). Enstaka mindre stenar, 0,02-0,07 m diameter.
4. Fyllning i botten av nedgrävning (A17). Svart kompakt lera med mycket rikligt av djurben, träflis, näver och enstaka läderspill.
5. Fyllning i nedgrävning av homogen humös gödselblandad brungul siltig lera. Inslag av djurben, näver och kvistar. Dike/tomtgräns A17.
6. Fyllning i nedgrävning av omrörd blålera med blåsvarta prickar av dy. Mot botten rikligt av snäckskal. Brunn eller dike (A19).
7. Lins av homogent rödbrunt finkornigt grus.
8. Gödselblandad brungrå humös lerig silt med inslag av träflis och djurben. Fyllning i nedgrävning A19.
9. Gulgrå grusig lera med rikligt av stenar, 0,05-0,15 m diameter. Utfyllnadslager av påfört åsmaterial?
10. Rödbrunt homogent grus med mycket rikligt av sten, ca 0,1 m diameter. Utfyllnadslager, i ytan tilltagande mängd sten, äldre markbeläggning A20.
11. Omrörd kompakt blågrå lera med inslag av homogena blågrå och brungrå linser av lera. Inslag av kol och kvistar, enstaka tegel. Mot botten i södra kanten rikligt av stora stenar, 0,1-0,2 m diameter, och mot botten i norra delen rikligt av småsten och grus. Utfyllnadslager i ytan tilltagande mängd sten, äldre markbeläggning A20.
12. Grusblandad småsten, 0,02-0,05 m diameter. Utfyllnadslager i ytan tilltagande mängd sten, äldre markbeläggning A20.
13. Omrörd kompakt blålera med stråk av finkornigt grus och småsten 0,02-0,05 m diameter. Mycket rikligt av bevarat trä i hela plank och kluvor i samma riktning, diagonalt mot schaktet. Hägnad/tomtgräns A22.
14. Kompakt grus och småsten, 0,02-0,05 m diameter. Utfyllnadslager, tramplager till gata A21
15. Kompakt ljusgrå lera med mycket rikligt av småsten, 0,02-0,05 m diameter. Möjlig Stenläggning till gata A21.
16. Mörkt gråbrun lerig och grusblandad silt. Mycket rikligt av tegelkross, träflis, näver och inslag av djurben, kalkbruk och kol. Raseringslager.
17. Gråsvart-rödbrun grusblandad lera med mycket rikligt av tegelkross och stortegel (A24), inslag av kalkbruk och kol i horisontella linser.
18. Lins av kalkbruk med inslag av kol och tegelkross.
19. Gråsvart siltig lera med inslag av kol, gödsel och horisontella djurben. Avsatt trampat kulturlager?
20. Homogen rödbrun finkornig sjösand och grus. Fyllnadslager?
21. Gråbrun sandig kompakt lera med rikligt av tegelkross, kol och småsten, 0,02-0,05 m diameter. Fyllnadslager.
22. Ljus gulbrun homogen sand med rikligt av små stenar, 0,02-0,05 m diameter.
23. Gråsvart fuktig lera med rikligt av tegelkross. Inslag av kalkbruk och små stenar, 0,02-0,05 m diameter.
24. Ljus gulbrun sandig kompakt lera med rikligt av kalkbruk, kalksand och tegel. Inslag av kol. Byggnationsskikt?
25. Homogent rödbrunt finkornigt grus.
26. Sandig gråbrun lera med rikligt av små stenar, 0,02-0,05 m diameter. Inslag av tegelkross.
27. Homogen kompakt mörkgrå lera med inslag av kol och tegelkross.
28. Homogent rödbrunt finkornigt grus.
29. Homogen gråbrun sandblandad lera.
30. Stenläggning (A23) av 0,1-0,2 m stora runda stenar. Äldre marknivå, gata eller torgbeläggning från 1600-tal.
31. Brunröd finkornig siltig sand. Rikligt av tegelkross och brockor. Inslag av kol.
32. Lerig silt med rikligt av grus och inslag av kol och tegel.
33. Homogent gulvitt finkornigt grus. Recent.
34. Fyllnadsmassor av grus, bergkross och sand. Fyllning för VA, FV och gasledning.
35. Omrörd brungrå siltig och sandblandad lera. Rikligt av tegel och små stenar, Återdeponerad kulturjord i äldre VA schakt. Fynd av 1600-tals kakel och rörskaft.
36. Homogen gulvit sand.
37. Bärlager av singel.
38. Asfalt.

Delområde 3

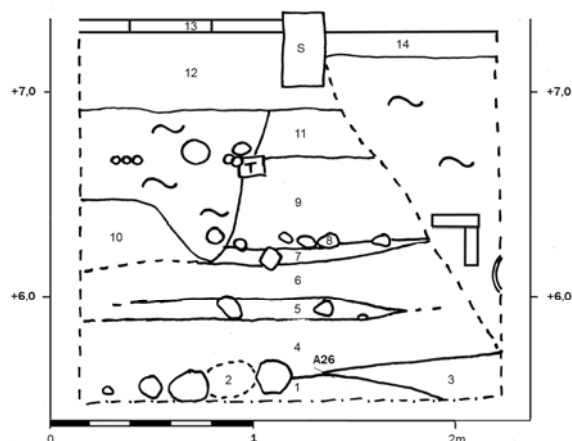
Figur 16. Översiktskarta över delområde 3 med samtliga schakt markerade med grått. De upprättade sektionerna har markerats med rött.

Schakt 22

Del av fortsättning 2008. Schaktdjup 2,0 meter. Schaktet delvis samma som schakt 20 från 2006. Inga ostörda kulturlager synliga. Delvis återfyllda kulturlagerpåverkade massor inom den äldre VA-dragningen.

Schakt 23

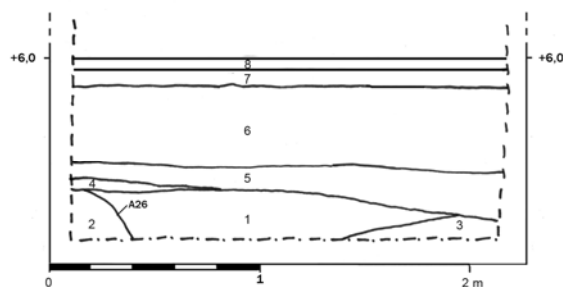
Del av fortsättning 2008. Schaktdjup 1,3- 2,2 meter. Endast en mindre del, ca 3,5 x 1 meter, centralt i schaktet grävdes ned till 2,2 meter för anslutning till befintligt VA. I övrigt var schaktdjupet 1,3- 1,8 meter. Den sydöstra schaktväggen störd ned till 1,1 meter under marknivå av äldre rördragningar, därunder kulturlager synligt. Den nordöstra schaktväggen i det mindre och djupare partiet var störd av äldre rördragningar till ett djup av 1,9 meter varunder kulturlager vidtog (se figur 17 nedan).

Figur 17. Sektion 10, schakt 23. Sydöstra schaktväggen.

Lagerbeskrivning:

1. Rödbrun homogen grovkornig sand, påfört bärlager till stenlagd gata.
2. Fragmentarisk stenläggning (A25) av 0,15-0,35 m stora stenar.
3. Mörk brunsvart gödselblandad lera med rikligt av kvistar och inslag av djurben. Troligen dikesfyllnad (A26), fortsätter nedanför schaktbotten.
4. Brunsvart lera med rikligt av småsten och grus. Inslag av kol och enstaka ben, kvistar och träflis. Inga horisontella strukturer, påfört. Tendens till mer kol, kvistar och ben närmast 2.
5. Lins av homogen, kompakt, rödbrun, grovkornig sand med inslag av enstaka stenar 0,1- 0,2 meter i diameter. Trampyta (A27).
6. Lerig kulturjord med småsten och tegelkross samt enstaka ben.
7. Rödbrun homogen grovkornig sand med enstaka stenar, 0,1 meter i diameter.
8. Fragmentarisk stenläggning (A28) av 0,1-0,2 meter stora runda stenar.
9. Sandblandad kulturlagerpåverkad lera med rikligt av mindre stenar och enstaka tegelkross. Påfört.
10. Omrörda kulturpåverkade massor mycket lika 9.
11. Sand och lerblandat grus, fyllnadsmassor.
12. Ljus finkornigtgrus och sand.
13. Cementplattor, trottoar.
14. Asfalt, körbana.

Figur 18. Sektion 11, schakt 23. Nordvästra schaktväggen.

Lagerbeskrivning:

1. Mörk brunsvart gödselblandad lera med rikligt av kvistar och inslag av djurben. Troligen dikesfyllnad (A26), fortsätter nedanför schaktbotten.
2. Blålera med inslag av kulturlagerfläckar och kol.
3. Blålera med inslag av kulturlagerfläckar och kol.
4. Sandblandad lera med inslag av gödsel, snarlikt 1 men utan kvistar.
5. Kulturlagerblandad sand och grus. Modern fyllnadsmassor i rörgrav.
6. Homogen sand och grusfyllning.
7. Gulvit finkornig sand.
8. Frigolit under modernt FV rör.

Schakt 24

Del av fortsättning 2008. Schaktdjup 2,0 meter. Servis i anslutning till fastighet och anslutning till brunn i åkanten. Samtliga schaktkanter störda och inga kulturlager synliga.

Schakt 25

Del av fortsättning 2008. Schaktdjup 2,0 meter. Mindre kulturlagerrest, ca 0,3 meter bredd, i sydöstra hörnet 1,6 meter under gatunivå ned till schaktbotten. Kulturlagret bestod av svart lerig mylla med träflis och enstaka benfragment utan synlig stratigrafi. Schaktet delvis igenfyllt vid dokumentationen.

Schakt 26

Schaktdjup 1,4 meter. Helt recenta fyllnadsmassor i hela schaktet, inga kulturlager synliga.

Föremålsfynd

Sammanlagt påträffades 26 föremålsfynd vid fältarbetet varav 17 fyndposter tillvaratogs. Av dessa har ett mindre antal kunnat dateras närmare.

Tre poster utgörs av keramik. Fynd 12 (schakt 5, lager 10) utgör en låg öronförsedd skål med invändig dekor av vitlera och kan troligen dateras till 1600-1700-tal. Fynd 13 (schakt 5, lager 8) utgörs av flera fragment av en liten rundbukig kanna eller krus av genomsintrat stengods från Siegburg. Fragmenten kan möjligen tillhöra en bikonisk kanna vilken vanligen dateras till sista hälften av 1300-tal till första hälften av 1400-talet (Bäck 2000:199). F17 (schakt 9, lager 6) en skärva av svartglaserat flintgods kan dateras till tidigast den senare delen av 1700-tal och sannolikt 1800-talet första hälft. Ett hörnfragment av en kakelugn, F19, med spiralvriden kolonn och grön glasyr påträffades i lager 9, schakt 20, kan på stilistiska grunder dateras till 1600-talets senare del eller 1700-talets början. Fyndomständigheterna gör det troligt att skärvan och lagret avsatts efter den stora stadsbranden 1702. Fynd 25 (schakt 21, lager 2) utgörs av en liten noppa till ett dryckesglas eller bägare som vanligen kan dateras till slutet av 1400-tal till 1500-tal (Carlsson m.fl. 2000:119). Bland de påträffade läderfragmenten kunde ett fynd, F9 (schakt 17, lager 6) konstateras komma från en frontsnörsko. Frontsnörskor uppträder i Uppsala vid senare delen av 1300-talet och förekommer fram till 1500-tal (Carlsson m.fl. 2000:136). Endast ett träföremål har i sig självt kunnat dateras och detta utgörs av ett mycket välbevarat litet staket eller flätverkshägnad, F1, från schakt 17. En kvist ur staketet har 14C daterats till 1020-1160 e kr. Flera av de noggrant täljda staketstolparna bär spår av att vara sekundärt använda och två har borrarade hål i änden (se fig 19). Dessas ursprungliga funktion har inte närmare kunnat avgöras.

Bland de övriga föremålen kan också nämnas en stor och närmast intakt bevarad smidestång, F2 från schakt 16. På grund av smidestångernas likartade utformning under lång tid är föremålet svårdaterat men fyndomständigheterna ger vid handen att även denna kan dateras till tidig medeltid liksom hägnaden A1. Därutöver kan nämnas två benföremål där fyndomständigheterna och andra fynd i samma lager ger en medeltida datering. Dessa är en syl eller pryl av ben från schakt 21, F26, och en islägg, F23, från schakt 17.

Figur 19. F1, från schakt 17, utgjorde ett mycket välbevarat litet flätverksstaket eller hägnad. Fyndet har daterats till tidig medeltid och representerar en i museisamlingar sällan förekommande föremålskategori. Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Dateringar

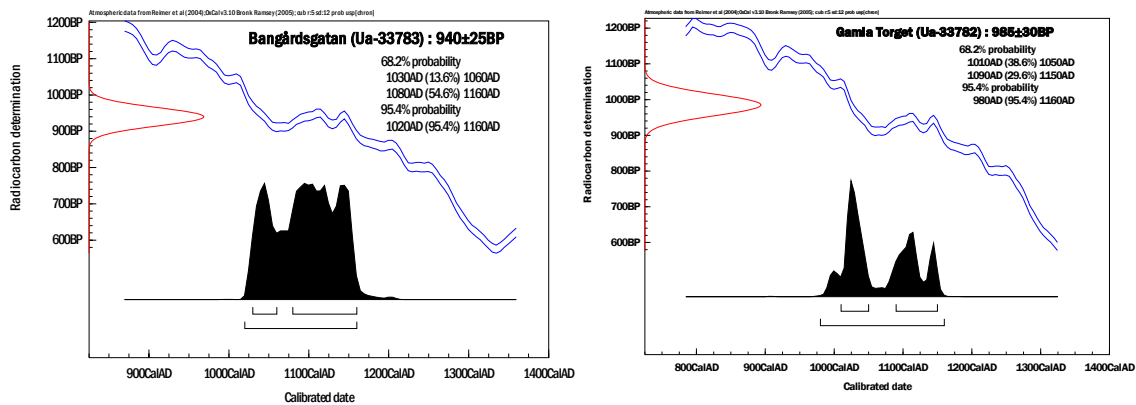
Sammanlagt insamlades tre prover för datering med naturvetenskapliga metoder under projektet. Dessa utgjordes av två kolprover för ^{14}C analys från schakt 20 och schakt 17 samt en stockrest för dendrokronologisk analys från schakt 20 (se respektive sektionsritning).

Kolprov 1 (Ua-33782) från schakt 20 och utgjordes av en kvist ur lager 3. Provet gav vid analysen en datering till 980-1160 (kalibrerat 2 sigma).

En fragmentariskt bevarad stockrest från samma lager som kolprov 1 skickades för analys till Hans Lindersson vid Dendrokronologiska forskningslaboratoriet i Lund. En första analys av provet gav inget entydigt svar och ett alltför brett dateringsintervall erhöles. Efter provsvar från ^{14}C analysen genomfördes en förnyad analys av provet. En indikation om provets ålder kunde då fås för 1260-talet, men inte heller detta kunde räknas som ett säkerställt resultat. En förhöjd korrelation med fällningsåret 1260 kunde påvisas men antalet årsringar i provet, 64 st, var allt för få för att få något pålitligt resultat (Lindersson muntligen).

Kolprov 2 (Ua-33783), en kvist från hägnaden (F1/ A6) från schakt 17 gav en datering till 1020-1160 (kalibrerat 2 sigma).

Lab. nr.	Kontext	Material	^{14}C -ålder	Kal. 1 sigma	Prob.	Kal. 2 sigma	Prob.
Ua-33782	Schakt 20, lager 3	Kvist	985 ± 30	1010-1050 1090-1150	38,9% 29,6%	980-1160	95,4%
Ua-33783	Schakt 17, F1/A6	Kvist ur hägnad	940 ± 25	1030-1060 1080-1160	13,6% 54,6%	1020-1160	95,4%

Figur 20. Tabell över provsvaren från de två kolproverna samt grafisk framställning av provresultatet. Proverna är kalibrerade med OxCal v.3.10. Grafik: Ångströmslaboratoriet.

Diskussion och tolkningar

Undersökningarna i samband med VA-arbetet längs Östra Ågatan har visat på att kulturlager och bebyggelselämningar från tidig medeltid och tidigmodern tid bevarats ställvis inom i stort sett hela den undersökta sträckan. Undantaget är den norra delen av delsträcka 3, från S:t Olofsgatan till mitt i kvarteret Torget. I 8 av de sammanlagt 26 schakt som grävdes för VA framkom bevarade kulturlager och bebyggelselämningar. De svårast skadade områdena var närmast den sentida bebyggelsens fasadliv. I gatumarken och i trottoarer har äldre ledningsdragningar orsakat störst påverkan på kulturlagren.

Fyllnadsmaterialet i gatumark varierade mellan 0,6 och 1,3 meter i tjocklek i de upprättade sektionerna. De tunnaste fyllnadsmassorna påträffades i Bangårdsgatan och de kraftigaste invid Nybron och Dombrons brofästen. Initialt fanns en förhoppning om att schaktningarna skulle kunna visa på den ursprungliga topografin närmast åkanten, men detta visade sig vara ett svåruppnåeligt mål då schaktdjupet ofta inte översteg fyllnadsmassornas mäktighet i de schakt och delar av schakt som låg närmast Fyrisån och åmuren. Detta tolkades som att åmurarna uppförts i den dåtida strandkanten eller ett stycke ut i Fyrisån och att den förmodade ursprungliga släntningen ned mot ån fyllts ut med stora volymer jord och grus. Endast i schakt 20 var schaktdjupet så stort att en ursprunglig topografi iakttagits och det är möjligt att återskapa en ursprungliga släntning mot Fyrisån.

De dokumenterade kulturlagren varierade i tjocklek mellan ca 0,4 och 2,2 meter. Den största kulturlagertjockleken uppmättes i schakt 20 och i området vid Gamla torget, medan den minsta uppmättes i schakt 5 söder om Smedsgränd. Den opåverkade leran kunde inom de schakt som gick ned till orörda nivåer konstateras ligga på mellan + 5,2 till +3,8 m.ö.h. Den högsta nivån uppmättes i schakt 20 vilket samstämmer med en bebyggelseetablering under tidig medeltid och vilket i sin tur bekräftas av C¹⁴ dateringar ur de nedersta kulturlagren. Även den lägsta nivån som uppmättes i schakt 21, söder om Smedsgränd, samstämmer med tidigare antaganden om bebyggelseutvecklingen i staden (t.ex. Anund 2000:12). Här saknas naturvetenskapliga dateringar men fyndmaterialet antyder en bebyggelseetablering under senmedeltid och 1500-tal.

Två dateringar av C¹⁴ från projektet gav en anmärkningsvärt hög ålder. Dessa är från ovan nämnda schakt 20 och även från bebyggelselämningar i Bangårdsgatan, schakt 17. Dateringen från schakt 17 till mellan år 1020-1160 e.kr (kal. 2 sigma) anknyter till tidigare iakttagelser i Bangårdsgatan och det intilliggande kvarteret Bryggaren. Den tidiga bebyggelseetableringen i området, troligen under första delen av 1100-talet, har satts i samband med att området ingått i en tidigmedeltida kungsgårdsanläggning (se Carlsson m.fl. 1991 och Anund 2008:44f).

Vad gäller den tidiga dateringen från schakt 20 och Gamla torget, till perioden 980-1160 e.kr (kal. 2 sigma) saknas tidigare dateringar från själva torget men provet ansluter väl till iakttagelser i området. Det närliggande Kvarnfallet antas ha bildats redan under 500-tal e.kr vilket gör området attraktivt för tidig bebyggelse och de flesta fynd av runstensfragment som finns på den östra åstranden kommer från området vid Franciskanerklostret, i kvarteret Torget, och invid Gamla Torget (Gustavsson 1986:23, Anund 2000:12). Från det närliggande kvarteret Rådhuset, på torgets södra sida, finns C¹⁴-analyser av bebyggelsenivåer med dateringar till 700-1000-tal och 900-1200-tal e. kr. (Beronius-Jörpeland m.fl. 2000:19).

Provet från Gamla Torget togs i sektion ur ett lager (L3, figur 15) med rikligt av träflis och kvistar men har inte kunnat knytas till någon enskild konstruktion. Lagret avgränsas dock av vad som tolkades som två grunda och möjliga tomt diken och tolkades då som tillhörande en och samma 5 meter breda tomt. Dateringen och de dokumenterade lämningarna från schakt 20 visar på att äldre bebyggelse funnits före det att stadens då nya torg anlades på platsen efter 1383 (DMS 1984:266). De fyllnads och raseringslager (L14,15,16 och 17, figur 15) som överlagrar den daterade bebyggelsefasen tolkas som sammanhörande med det medeltida torgets anläggande och brukning. Detta är även de första lager som bryter de tolkade tomtgränserna. Intressant i sammanhanget är även ett brev från 1437 där Gotskalk Bengtson (Ulv) säljer ”en tomt som hans ’förfader’ fått av Uppsala stad och råd mot den tomt där stadens torg och rådstuga nu är belägna” (DMS 1984:266). Möjligen skulle detta kunna vara en av de tomter som i och med schaktningarna utmed Östra Ågatan nu blottlagts efter drygt 600 år.

Sammanfattning

Upplandsmuseet har i samband med schaktningar för nya vatten- och avloppsledningar i Östra Ågatan utfört en arkeologisk schaktningsövervakning. Schaktningsövervakningen har visat på att bevarade kulturlager och konstruktioner från tidig medeltid och tidigmodern tid finns ställvis inom hela den övervakade sträckan. Sammanlagt grävdes 26 schakt varav åtta innehöll dokumenterade lämningar av bebyggelse och äldre gator. Fyllnadsmassornas mäktighet uppgick till mellan 0,6-1,3 meter och den dokumenterade kulturlagertjockleken varierade mellan 0,4- 2,2 meter. Sammanlagt påträffades 27 fynd varav 17 fyndposter tillvaratogs.

Referenser

Arkiv

Upplandsmuseet (UM)
Topografiska arkivet

Litteratur samt otryckta rapporter

- Anund, J. 2008. Urbanisering och kulturlager. Åtta undersökningar i Aros och Uppsala. Uppland, Uppsala stad, Domkyrkoplan, Bangårdsgatan, Akademiska sjukhuset, kvarteret Domen och Kvarteret S:t Erik. UV Uppsala, rapport 2008:9.
- Anund, J. 2000. I skuggan av domkyrkan, Arkeologi i Uppsalakvarteret Disa, 1973-1993. Kvarteret Disa, Uppsala stad, Raä 88. Dnr 4119/74;2828/93. Arkeologisk provundersökning 1973 och slutundersökning 1974; arkeologisk förundersökning 1992 och slutundersökning 1993. (Red: Anund, J) UV Bergslagen rapport 2000:5.
- Arnegård, A & Syse, B. 1996. Gamla torget. UV Uppsala Rapport 1996:32.
- Bäck, M. 2000. "Stengodskeramiken" i I skuggan av domkyrkan, Arkeologi i Uppsalakvarteret Disa, 1973-1993. Kvarteret Disa, Uppsala stad, Raä 88. Dnr 4119/74;2828/93. Arkeologisk provundersökning 1973 och slutundersökning 1974; arkeologisk förundersökning 1992 och slutundersökning 1993. (Red: Anund, J) UV Bergslagen rapport 2000:5.
- Beronius-Jörpeland, L, Lindeblad, K & Lindh, M. 2000. Projekt uppdragsarkeologi. Vid Fyrisån - Arkeologi i Östra Aros. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Carlsson, R., Elfwendahl, M & Perming, A. 1991. Bryggaren - ett kvarter i centrum. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska museer rapport 1991:1. Uppsala.
- Carlsson, R., Qviström, L., Syse, B. & Wallebom, U. 1999. På vägen in till staden. Arkeologisk undersökning 1999. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala.
- DMS. 1984. Det medeltida Sverige 1:2. Dahlbäck, G., Ferm, O, & Ramqvist, S. Stockholm.
- Elfwendahl, M. 1993. Bangårdsgatan. UV Uppsala rapport 1993.
- Eriksson, H. 1998. Östra Ågatan, sträckan Bäverns gränd - Vretgränd, Uppsala stad. Arkivrapport. UM arkiv.
- Gustavsson, J-H. 1986. "Runstenarnas Uppsala" Ifrån Östra Aros till Uppsala. En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala. Uppsala stads historia VII. Uppsala. Kjellberg, J. 2006. "Fyrisån och Uppsalas årum - en historisk överblick" i Uppland 2006. Upplands fornminnesförenings förlag. Uppsala.
- Roslund, Y. 1997. Uppsala innerstad. UV Uppsala rapport 1997:53.
- Syse, B. 1999. Vretgränd. VA-arbeten i Vretgränd och Kungsängsgatan. UM Rapport 1999:02. Upplandsmuseet.
- Syse, B. 2000. S:t Olofsgatan. Omläggningar av fjärrvärme. UM Rapport 2000:10. Upplandsmuseet
- Syse, B. 2001. Smedsgränd - Ö. Ågatan. Omläggning av VA-ledningar. UM Rapport 2001:06. Upplandsmuseet.

Wahlberg, M. 1994. Uppsala stads historia IX:1, Uppsalas gatunamn. Uppsala.
Zerpe, L. 1996. Bebyggelse och gravar intill Vårfrukyrkan. UV Uppsala Rapport
1996:55.

Administrativa uppgifter

Plats: Östra Ågatan sträckan Vretgränd – Dombbron samt Bangårdsgatan
RAÄ nr: 88, Uppsala stad
Fornlämningstyp: Kulturlager
Undersökningstyp: Schaktningsövervakning
Orsak till undersökningen: Ledningsarbeten
Undersökningsperiod: 2006-04-19 – 2008-05-30.
Höjdsystem: RH 2000
Arkeologisk personal, Upplandsmuseet: Joakim Kjellberg, Linda Qviström (projektledare)
och Anna Ölund
Upplandsmuseets dnr: 855/06
Upplandsmuseets projektnummer: 8199, 8201
Beställare: Uppsala kommun
Länsstyrelsens dnr: 431-5678-06, 431-5678-06
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2006-05-10, 2006-06-22
Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv
Fynd: 26 fyndposter registrerades, 17 sparades. Fynden förvaras i Upplandsmuseets
föremålsarkiv
Inv nr: UM39495

Bilaga 1. Fyndlista

Fnr	Schakt	Sektion	Lager	Sakord	Material	Typ, del	Antal fragment	Frag grad	Vikt (g)	Anmärkning/ beskrivning
1	17	6	5	Hägnad	Trä	Flätverk		F		Del av flätverkshägnad. höjd 0,6m. Inmätt som A2.
2	16	4	9	Tång	Järn	Smidestång	1	D	862	Längd 43 cm. Vikt före konservering.
3	17	6	13	Föremål	Läder		1	F		Utan sömmar med slitageveck. Fyndritning 2. KASTAT
4	17	6	6	Föremål	Läder		1	F		Skodel? Trekantig, Smygsöm runtom. Fyndritning 2. KASTAT
5	17	6	6	Spill	Läder		7			Spillbitar, flertalet trekantiga. Fyndritning 2. KASTAT
6	17	6	6	Laglapp	Läder		1			Ca 6x7 cm stor laglapp (?) med fastsydda läderremmar. Fyndritning 3. KASTAT
7	17	6	6	Sko	Läder	Ovanläder?	2	F		Delar av ovanläder? Fyndritning 3. KASTAT
8	17	6	6	Sko	Läder	Sula	1	F		Sulan har varit ca 29,5 cm lång. Motsvarar ungefär stl 42-43. Högersko. Fyndritning 4. KASTAT
9	17	6	6	Sko	Läder	Frontsnörsko,	3	F		Ett av fragmenten kommer troligen från en frontsnörsko. Möjligen hör de övriga delarna till samma sko. Lagning med läderremmar på ett par ställen. Fyndritning 5. KASTAT
10	17	6	6	Sko	Läder	Sula	1	F		Häldel, högersko. Fyndritning 6. KASTAT
11	17	6	6	Föremål	Trä		1	F		Skuren knopp, spjälkad. Handtag? Bredd ca 1,8 cm, längd ca 6 cm (avbruten). KASTAT
12	5	1	10	Öronskål	Keramik	Bll:4, Mynning	1	F	60	Låg vid skål med enkelhorisontell hänkel. Engoberad insida med dekor av koncentrisk cirkel av vitlera.
13	5	2	8	Kanna	Keramik	Cll:2, Buk	7	F	32	Rundbukig kanna av gråvitt till brungult flammigt och genomsintrat stengods. Trol. Siegburg.
14	17	6	13	Lerklining	Bränd lera		3	F	42	Avtryck av kvistar.
15	21	4	9	Nit	Järn	Nit med rombisk bricka	1	F	36	Korroderad.
16	17	6	15	Slagg	Järn		1	F	32	Klump av järnhaltig slagg. Brottyta.
17	9	7	6	Kärl	Keramik	Flintgods	1	F	8	Bottenfragment av flintgodskärl, möjl. kruka med heltäckande svartbrun tennglasyr.
18	17	6	14	Smälta	Glas		1	F	2	Oregelbunden formad klump av opakt grågrönt glas.
19	20	9	26	Ugnskakel	Kakel	Dekorert hörnfragment	1	F	396	Spiralvridet hörnfragment av kakelugn med grön blyglasyr.
20	20	26		Slagg	Koppar		1	F	82	Fragment av kopparhaltig slagg, flera brottytor.
21	17	6		Islägg	Ben		1	F	102	Fragmentarisk islägg, kliven med polerad undersida bevarad. Inga snörhål.
22	21	4	9	Föremål	Järn		1	F	22	Förslaggad/glasad lera med inneslutet järnföremål.
23	17	6	4	Ben	Ben	Metatarsal	1	F	6	Ben med tydliga gnagmärken.
24	17	6	4	Spik	Järn		1	D	4	Handsmidd spik.
25	21	4	2	Kärl	Glas	Noppa	1	F	1	En rundad noppa till ett dryckeskärl i glas, Trol. en bägare, s.k. krautstrunk.
26	21	4	2	Pryl?	Ben	Spets saknas	1	D	10	Tillspetsat, täljt, ben med polerad nederdel mot pets.

Bilaga 2. Anläggningar

Anl nr	Schakt Sektion	Lager	Typ	Beskrivning, tolning/ anmärkning
1	17 3	6	Stockar	Ev byggnadslämning.
2	17 3	plan 1	Flätverkshägnad	Del av 0,6 m högt flätverkshägnad. Tätt flätat runt platta, väl skurna "band" som var skarvade på flera ställen. "Banden" var runt 3 cm breda, runt 0,5 cm tjocka och hade stått med ca 2 cm mellanrum. Möjligen var de återanvända, tre av dem var försedda med hål i ena änden och tre av dem med hak. Påträffades i nivå med lager 5, sektion 6. Insamlad som fnr 1.
3	17 3	plan 1	Planka	Löst liggande planksnutt direkt under A2.
4	17 3	plan 1	Störar	Störar nedstuckna i den infiltrerade leran (L8, sektion 6).
5	17 3	6	Byggnadslämning? Plankor	Två, på varandra liggande plankor. Intill dessa fanns en större bjälke som inte kunde dokumenteras i plan men som tycktes ha samma riktning som plankorna.
6	17 3	plan 1	Hägnad	Tre ca 3 cm grova vidjor ovanpå varandra. Snett under vidjorna syntes i sektionen ett par störar nedstuckna i kanten av vad som skulle kunna tolkas som ett dike. Troligen har lämningarna ingått i en hägnad.
7	17 3	5	Tramplager/golv	Rent, tunt lerskikt (=L5, sektion 6). A3, A2 och A8 låg direkt på detta.
8	17 3	plan 1	Byggnadslämning	Ca 35 cm bred plank liggande intill en stock/kluva. Direkt på lerskiktet, A7. Avgrävd av fjärrvärmeschakt.
9	17 3	25	Stenar	Två stenar, den ena 0,3x0,4 m stor, den andra knappt 0,2 m stor. Intill den sten som syns i sektionen påträffades en bit av en plank.
10	17 3	plan 1	Planka	Planka. Avvikande riktning i förhållande till övriga lämningar i schaktet.
11	21 4	2	Stenläggning	Fragmentarisk stenläggning av stenar med 0,05 – 0,1 m diameter. Tolkad som mindre gränd/gata, oklar riktning.
12	21 4	8	Stenläggning	Stenläggning av stenar med 0,1 – 0,15 m diameter. Ställvis förekommande i 2 skikt. Troligen vattugränd/gata med i riktning mot Fyrisån. Skadad av sentida nedgrävning.
13	5 5	8	Tramplager/ gata	Avsatt lager av lera ovan påfört grus.
14	5 5	14	Stensyll	Syll av naturligt rundade stenar på båda sidor av schaktet, i samma riktning som Östra Ågatan.
15	5 5	13	Spisröse	Tegelflis och murbruk med kol. Troligen spisröse i anslutning till A14.
16	18 8	2	Trä	Löst mot schaktet diagonalt rundträ 0,1 m diameter.
17	20 9	(4,5)	Nedgrävning/ Dike	Rundbottnat grund dike, ca 0,8 meter bredd. Möjligen tomtgräns.
18	20 9	3,9	Hägnad	Trärester i anslutning till dike A17. Liggande störor och plankor.
19	20 9	(6,7,8)	Nedgrävning/ Brunn, dike	Nedgrävning, ca 0,8 m diameter, med råta sidor och trattformat brätte, ca 1,5 m diameter. Avsiktligt ifyllnad och överlagras av gatusträckningen A20.
20	20 9	(9,10, 11,12)	Utfyllnad, stenläggning	Kraftiga utfyllnadslager med mycket sten, i ytan troligen stenläggning av ca 0,1 m stora stenar. Äldre gatusträckning eller möjligen torgbeläggning.
21	20 9	(14, 15)	Utfyllnad, Stenläggning	Fragmentarisk stenläggning av 0,1-0,15 m stora stenar. Överlagras i väster A20. Troligen äldre gatubeläggning.
22	20 9	13	Trärester, hägnad	Trärester i diagonal riktning mot schakt, i kant av nedgrävning, dike?. Både plankor och liggande störor.
23	20 9	30	Stenläggning / Gata	Stenbeläggning på Gamla torget eller möjligen gatubeläggning av 0,1 – 0,2 m stora runda stenar.. Troligen 1600-tal.
24	20 9	17	Raseringslager, Byggnadslämning	Raseringslager med mycket rikligt av tegelsten och murbruk, inga stenar i ursprungligt läge. Medeltida tegel, möjligen rester från raserad torgbod i schaktets omedelbara närhet..
25	23 10	2	Stenläggning	Fragmentarisk stenläggning av 0,15-0,3 m stora stenar. Troligen äldre gatusträckning.
26	23 10,(11)	3,(1)	Dike	Gödselfyllt dike med flacka kanter, möjligen tomtgräns. I anslutning till A25.
27	23 10	5	Tramplager	Grus och småsten, påfört i samma utsträckning som stenläggningen A25. Tramplager, jordgata?
28	23 10	8	Stenläggning	Stenläggning av 0,1-0,2 m stora stenar. Samma utsträckning som A25 och A27.